

Cultuur, identiteit en imago

In de literatuurstudie uit 2018 (Sluiter *et al.*, 2018a) wordt geconstateerd dat het Groninger erfgoed - historische gebouwen, Rijksmonumenten en kerken - een belangrijke rol speelt in de identiteit van de provincie. Desondanks wordt er relatief weinig gesproken met de bevolking over het gebruik en behoud van het culturele erfgoed. Ook werd er aangegeven dat naar alle waarschijnlijkheid veel van het culturele erfgoed beschadigd is of zal raken als gevolg van de aardbevingen. In de vorige literatuurstudie is bovendien geconstateerd dat de aardbevingen schade veroorzaken aan het imago van Groningen en dat dit bewoners dwarszit. Naar aanleiding van de vorige literatuurstudie werd onderzoek naar de identiteitsvorming en de gevoelens van verbondenheid aangeraden. Ook werd aanbevolen meer naar de langetermijneffecten van de schade aan het erfgoed te kijken. Dit hoofdstuk gaat dieper in op de kennisontwikkelingen op dit gebied, specifiek rondom cultuurbehoud, erfgoed en imago.

Reint

Huizinge in de gemeente Loppersum. Reint is streekhistoricus en betrokken bij de stichting Oude Groninger Kerken. Deze stichting zet zich in voor het behoud van cultureel erfgoed. Bijna negen op de tien eeuwenoude kerken in de provincie Groningen hebben aardbevingsschade.

7.1

INLEIDING

Dit hoofdstuk zal, na het beschrijven van de methodiek van de nieuwe bronnen in dit hoofdstuk (paragraaf 7.2), net als de vorige literatuurstudie kijken naar ontwikkelingen op het gebied van cultureel erfgoed en identiteit in de regio (paragraaf 7.3). Schade aan het imago, alsook de trots op en de binding met de regio zullen aan bod komen in paragraaf 7.4. Daarnaast wordt er kort ingegaan op het Erfgoedprogramma (paragraaf 7.5). Paragraaf 7.6 zal de resultaten in de hoofdstuk samenvatten en aanbevelingen doen voor het doen van toekomstig onderzoek.

7.2

OVERZICHT METHODIEK MEEST GEBRUIKTE BRONNEN

In het hoofdstuk cultuur, identiteit en imago worden twee nieuwe bronnen benoemd die niet eerder zijn behandeld in deze literatuurstudie. Hieronder volgt een beknopte uitleg van de gebruikte methodiek.

In het voortgangsrapport van het **Erfgoedprogramma van de NCG (2019)** wordt verslag gedaan van de huidige status van het Erfgoedprogramma zoals dat is opgesteld in 2017. Het Erfgoedprogramma is een gezamenlijke visie van de aardbevingsgemeenten, de provincie, het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en de NCG op het behoud en herstel van cultureel erfgoed in Groningen. In het rapport uit 2019 wordt de voortgang op het gebied van verschillende actiepunten en doelstellingen beschreven, alsook de inpassing van het Erfgoedprogramma binnen het NPG.

In **Meinders (2019)** wordt gerapporteerd over een onderzoek naar het toeristisch imago van de provincie Groningen, uitgevoerd door ingenieursadviesbureau SWECO in opdracht van de provincie Groningen. Deze onderzoeken zijn eerder uitgevoerd, voor het eerst in 2004 en daarna in 2011 en 2016. Uit een landelijk internetpanel is steekproefsgewijs een selectie gemaakt met een totale respons van 1.063 personen, die representatief is voor de Nederlandse bevolking op basis van geslacht, leeftijd en herkomst. Personen die uit Groningen komen, of die jonger zijn dan 16 jaar, zijn niet meegenomen in de analyse. SWECO maakt een onderverdeling in twee categorieën om deze makkelijk met elkaar te kunnen vergelijken: de eerste groep mensen (537; 50,5%) is de afgelopen drie jaar in Groningen geweest voor een toeristisch bezoek, de tweede (526; 49,5%) niet. SWECO geeft aan dat bij deze gegevens uitgegaan wordt van een berekende foutmarge van slechts 3,1%.

Omdat het Erfgoedprogramma in 2019 nog grotendeels in de opstartfase verkeert, wordt hier vooral gerapporteerd over beleidsmatige voortgang en budgettaire inrichting. Het zal omdat de opstartfase nagenoeg is afgerond, interessant zijn om in de gaten te houden hoe het programma zich ontwikkelt. Verder is het goed om de ontwikkelingen op het gebied van het Groningse imago te volgen. Dit kan een goede weerspiegeling geven van de invloed die verschillende inspanning van bijvoorbeeld de NPG en het erfgoedprogramma hebben. Het is vooralsnog nog niet bekend wanneer in de toekomst wederom een onderzoek zal plaatsvinden naar het imago van Groningen.

7.3

CULTUREEL ERFGOED EN IDENTITEIT

In de vorige literatuurstudie werd aangegeven dat het erfgoed belangrijk is voor de identiteit van Groningen. Derksen & Gebben (2018) behandelen dit onderwerp in hun *Critical Review*, over de waarde van erfgoed in de provincie Groningen. Met meer dan zestig deelnemers tijdens bijeenkomsten en in gesprekken met belanghebbenden werd gekeken naar de ontwikkeling en toepassing van kennis bij de omgang met het cultureel erfgoed in het kader van de aardbevingsproblematiek. Het bleek, in lijn met de literatuurstudie van 2018, lastig om onderzoekers te vinden die zich specialiseren in de waarde van erfgoed in het kader van aardbevingen. Daarnaast stellen (restauratie)architecten dat zij te vaak belangeloos hun expertise aan het delen zijn ten behoeve van beleidsmatige processen.

Een belangrijke conclusie van de *Critical Review* is dat erfgoed en cultuur nog altijd, net zoals vastgesteld in de literatuurstudie van 2018, weinig aandacht krijgen binnen versterkingsoperaties- en plannen. Erfgoed, cultuur, identiteit en de kennis hierover dienen eerder in de besluitvorming te worden meegenomen (Derksen & Gebben, 2018). Bewoners en experts stellen dat karakteristieke panden en monumenten niet gesloopt zouden moeten worden om zo erfgoed in stand te houden en dat ook de regio, en niet alleen het object, moet worden meegenomen in de belangenafweging. Het proces moet, volgens de onderzoekers en de bewoners, duidelijk zijn en de eigenaars en directe omgeving moeten worden betrokken vanaf het begin.

Ook tijdens de kennistafel van het Kennisplatform Leefbaar en Kansrijk Groningen in juni 2018 (Sluiter *et al.*, 2018b) is gesproken over het belang van erfgoed en identiteit.¹⁰⁷ Hier werd geopperd dat de bewoners en directe omgeving meer inspraak zouden moeten krijgen in het proces rond herstel of verbouwing van verschillende gebouwen of locaties die aangemerkt kunnen worden als cultureel erfgoed, overeenkomstig met Derksen & Gebben (2018). Men realiseert zich wel dat het niet mogelijk zal zijn om al het erfgoed, de monumentale en de beeldvormende panden te verstevigen of te herstellen omdat daar simpelweg niet genoeg middelen voor zijn. Meerdere malen wordt genoemd dat erfgoed een verbindende functie heeft voor bewoners van de regio en dat het daarom van belang is dat bewoners inspraak hebben in de processen. Wel blijft het lastig te bepalen voor wie het erfgoed een belangrijke rol speelt – zo zouden jongeren ook betrokken moeten worden – en hoe deze rol wordt ingevuld. Bestaande gebouwen zouden een nieuwe functie kunnen krijgen. Een gebouw dat leeg staat of weinig echte functie heeft zou bijvoorbeeld kunnen dienen als huisvesting voor een gezin.

Het nieuwe opgerichte Nationaal Programma Groningen besteedt ook aandacht aan het Groningse culturele erfgoed, en belooft behoud en beheer omdat het belangrijk is voor de gebiedsidentiteit en kan fungeren als 'bindingsmiddel' voor lokale inwoners (Nationaal Programma Groningen, 2018).

¹⁰⁷ Een kennistafel is een bijeenkomst waar vraagstukken die leven rondom de gevolgen van de gaswinning en bodembeweging worden bediscussieerd. Deelnemers aan de kennistafels zijn medewerkers van kennisinstellingen, burgerorganisaties, belangenorganisaties, overheden en bedrijven. De deelname is op persoonlijke uitnodiging.

Als onderdeel van hun langlopende onderzoek bevroegen Vrieling *et al.* (2018) inwoners (N=349) naar de ernst van de gevolgen die aardbevingen hebben voor het cultureel erfgoed van Groningen. Hieruit blijkt dat bewoners denken dat de gevolgen van de aardbevingen voor het cultureel erfgoed zeer ernstig zullen zijn.

Wij concluderen aldus dat op het gebied van erfgoed en identiteit gezocht moet worden naar manieren om het cultureel erfgoed meer centraal te stellen in zowel het onderzoek als in de versterkingsopgave. Ook dient gezocht te worden naar manieren om bewoners beter te betrekken bij de vraagstukken rond erfgoed: de bewoners maken zich nu immers ernstige zorgen over de schade aan en de toekomst van het cultureel erfgoed in Groningen. Bovendien hebben zij direct belang bij het goed gebruik van dit erfgoed.

7.4

IMAGO, TROTS EN BINDING

In de literatuurstudie van 2018 werd geconstateerd dat de aardbevingen schade toebrengen aan het imago van Groningen. In het onderzoek van Vrieling *et al.* (2018) is eveneens aandacht besteed aan dit thema. De respondenten (N=349) denken inderdaad dat het zowel waarschijnlijk is dat dit negatieve gevolgen heeft voor het Gronings imago en dat dit ernstig is. Inwoners van de zwaarst getroffen regio (gemeente Loppersum) achten het waarschijnlijker dat mensen een negatief beeld hebben van Groningen dan mensen in minder getroffen gebieden.

In onderzoek van ingenieursadviesbureau Sweco (Meinders, 2019) is specifiek gekeken naar het toeristisch imago dat Groningen heeft door middel van een vragenlijst. De vragenlijst is ingevuld door zowel mensen die de afgelopen tijd in Groningen op vakantie/bezoek zijn geweest (N=537) en mensen die dat niet zijn geweest, de niet-bezoekers (N=526). Een aantal korte bevindingen uit dit onderzoek:

- De meeste mensen blijven kort in de provincie (1-3 dagen);
- De meeste mensen overnachten in de stad Groningen;
- Het overgrote deel van de bezoekers komt voor de stad Groningen, gevolgd door wandelen en fietsen in de provincie;
- De meeste bezoekers associëren Groningen met rust & ruimte, de stad Groningen, de natuur en gezelligheid (hoewel het aandeel mensen dat Groningen met gezelligheid associeert zeer sterk is gedaald sinds 2011 – van 29% naar 12%);
- Mensen die niet naar Groningen zijn geweest noemen: het is te ver weg (45%), het is er gewoon nog niet van gekomen (30%), andere regio's hebben mijn voorkeur (30%) en andere redenen voor het niet-bezoeken.

1-3

dagen
bezoeken toeristen
gemiddeld de
provincie Groningen

-17%

het aandeel mensen
dat Groningen met
gezelligheid
associeert is gedaald
van 29% naar 12%

De gaswinning speelt een rol bij bovenstaande bevindingen. Twintig procent van de mensen die Groningen onlangs hebben bezocht geven aan dat de aardbevingen voor hen een reden zijn om niet terug te keren. Dat is opvallend in contrast met de niet-bezoekers, waar slechts 10% aangeeft niet naar Groningen te willen wegens de aardbevingen. De niet-bezoekers associëren Groningen echter wel sterker met aardbevingen (25%) dan de bezoekers (9%).

Meinders (2019) ziet mogelijkheid om het toerisme in Groningen te laten groeien door er in te investeren. In de *Critical Review* 'regionale economie' (Derksen & Gebben, 2019) wordt het cultuurhistorisch belang van Groningen bij het ontwikkelen van de regionale economie behandeld. Derksen & Gebben concluderen ook dat het nodig is te investeren in imagooversterking en toerisme, maar dat dit niet ten koste moet gaan van de gelden voor het schadeherstel en de versterkingsopgave.

Groningers zijn over het algemeen trots op hun provincie en omgeving en zij vinden dat er iets gedaan moet worden om erfgoed tot op zekere mate te behouden (zie Sluiter *et al.*, 2018a). Zoals vermeld in de vorige literatuurstudie neemt de verbondenheid met de regio soms af naarmate men dichterbij de aardbevingskern komt en soms neemt die toe. Tijdens de kennistafel van juni 2018 (Sluiter *et al.*, 2018b) is vastgesteld dat het moeilijk is om te bepalen in hoeverre men zich betrokken voelt bij een bepaalde omgeving of regio. Dat omdat betrokkenheid voor iedereen anders ingevuld zou kunnen worden. Door het Nationaal Programma Groningen (2018) zal ook aandacht worden besteed aan het behoud van de Groninger trots. Er worden programma's opgezet om de leefbaarheid in de provincie te versterken en de werkgelegenheid te verhogen.

Samenvattend constateren we dat de aardbevingen zeker invloed hebben gehad op het imago van Groningen. Twintig procent van de bezoekers aan Groningen komt liever niet terug wegens de aardbevingsgevolgen en het aantal mensen dat Groningen associeert met gezelligheid is meer dan gehalveerd. Er zijn mogelijkheden om te investeren in het imago om dit weer te herstellen.

7.5

HET ERFGOEDPROGRAMMA

In 2017 is het Groninger Erfgoedprogramma (Nationaal Coördinator Groningen, 2019) opgesteld naar aanleiding van de motie Dik-Faber (Tweede Kamer der Staten-Generaal, Kamerstuk 33 529, 2016).¹⁰⁸ Het programma is opgezet als samenwerkingsverband tussen zes gemeenten, de provincie Groningen, het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en de Nationaal Coördinator Groningen. Het doel is het behouden van het unieke Groningse culturele erfgoed.

In de voortgangsrapportage van het erfgoedprogramma (Nationaal Coördinator Groningen, 2019) wordt gemeld dat er al veel werk is verzet om het behoud van het erfgoed te kunnen waarborgen. Zo is er een inventarisatie gemaakt waaruit blijkt dat 100 monumenten en 1000 karakteristieke panden waarschijnlijk moeten worden versterkt. Monumenteigenaren kunnen een onderhoudsconditie aanvragen om zo inzicht te krijgen in de toestand van hun pand. Verder hebben gemeenten lokale plannen opgesteld en zo kan per regio worden gekeken naar monumentale of karakteristieke panden die extra zorg behoeven. Verder hebben de provincie, de NCG en het Ministerie van OCW een aantal instrumenten in het leven geroepen om te helpen bij het uitvoeren van het erfgoedbeleid bijvoorbeeld het Erfgoedloket, een centraal aanspreekpunt voor eigenaren en bewoners van bijzondere gebouwen.

€ 6,7 miljoen
is beschikbaar gesteld voor regulier en groot onderhoud van monumentale panden

Er zijn financiële middelen ingezet en gereserveerd om (achterstallig) onderhoud uit te kunnen voeren. 6,7 miljoen euro is beschikbaar gesteld voor regulier en groot onderhoud van monumentale panden. Er is door ruim 250 pandeigenaren een verzoek voor ondersteuning ingediend. Verder wordt in het rapport voornamelijk vooruitgang gemeld op het gebied van het afstemmen van het beleid. Ook is in juli 2019 2 miljoen euro uitgetrokken voor een 'pilot' in Overschild, waarbij veel panden in aanmerking komen voor onderhouds- of versterkingssubsidies. Daarnaast lijkt het Erfgoedprogramma, dat nog een aantal jaar zal voortbestaan, te voorzien in de behoefte zoals geconstateerd door Derksen & Gebben (2018) in hun *Critical Review*. Het Groningse erfgoed, de Groningse cultuur en de versterking en het behoud van Groningse panden wordt nu serieuzer genomen.

Gronings cultureel erfgoed krijgt dus langzaam meer aandacht binnen de aanpak van de aardbevingsgevolgen. Met het startklare Erfgoedprogramma wordt duidelijk gesignaleerd dat het belang van erfgoed wordt erkend en plannen voor verdere uitwerking zijn gereed. De eerste inventarisatie van panden is uitgevoerd en met het opgerichte Erfgoedloket is er nu een vraagbaak beschikbaar voor mensen met vragen over historische panden.

7.6

SAMENVATTING EN TOEKOMSTIG ONDERZOEK

De vorige literatuurstudie constateerde dat Groningers zich ondanks de tegenspoed nog altijd sterk verbonden voelden met de regio. Deze verbinding met de regio kan voor iedereen een andere betekenis hebben. Groningers zien de situatie omtrent de aardbevingen en de gaswinning als een risico voor de cultuur en het imago van Groningen. Mensen die de afgelopen jaren niet in Groningen zijn geweest associëren Groningen sneller met aardbevingen dan mensen die er wel zijn geweest. Wellicht kan het imago van Groningen een oppepper krijgen wanneer er meer mensen naar de provincie worden getrokken.

Uit de literatuurstudie van 2018 bleek dat er (nog) weinig onderzoek was gedaan naar, en aandacht was voor, het cultureel erfgoed in Groningen. Inmiddels is er veel meer onderzoek beschikbaar. Dat onderstreept enerzijds het belang van erfgoed, anderzijds de complexiteit van het behoud ervan. Het onderzoek stelde onder andere vast dat er degelijke kennis is over het behoud van erfgoed maar dat deze kennis (en de wensen) verspreid liggen onder verschillende groepen zoals bouwkundigen, aannemers, bewoners en gemeenten. Een goed samenspel realiseren om deze kennis met elkaar te verbinden is cruciaal. Met het starten van het Groninger Erfgoedprogramma lijkt een grote stap te zijn gezet.

Onderzoek naar de langetermijneffecten van de gaswinning op het cultureel erfgoed is in gang gezet met het beter uitwerken van de visie van het Erfgoedprogramma. Een goede inventarisatie van wat wel en niet als erfgoed moet worden bestempeld is onderweg en omwonenden zullen in een ideale situatie betrokken worden bij het opzetten van plannen. Het Erfgoedprogramma loopt pas net, de eerste grote resultaten zullen waarschijnlijk nog even op zich laten wachten. Van belang is dat er nu gekeken gaat worden naar wat absoluut behouden of gerestaureerd moet worden en dat uitgelegd kan worden waarom dit het geval is. Anders dan voorheen zal inspraak van bewoners en het verbinden van verschillende expertisegroepen hierin van belang zijn.

Voor toekomstig onderzoek is opvallend dat academische kennis over het erfgoed in de regio nog relatief schaars en versprokkeld is. Het zou waardevol zijn om in goed onderzoek naar de culturele identiteit en erfgoed te investeren. Zo'n onderzoekstraject met meerdere facetten kan meerdere doelen dienen, want het zal niet alleen nieuwe inzichten bieden en expertise creëren, maar het kan ook de unieke eigenschappen en internationale kwaliteit van het Groninger cultuurlandschap en het erfgoed helpen etaleren.

¹⁰⁸ Rijksoverheid (2016). Kamerstuk 33529. Laatst geraadpleegd op 2020-01-22. <<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-33529-306.html>>